

11. Уманський державний педагогічний інститут імені Павла Тичини 1930–1990 / [Д. І. Балдинюк, Н. М. Бріт, Г. О. Казидуб, І. Е. Каньковський, А. О. Карасевич, В. Г. Кузь та ін.]. – Умань: Монастирище, Райдрукарня, 1990. – 20 с.

12. Уманщина і уманці в роки Другої світової війни: сторінки усної історії [Текст]: [свідчення учасників Великої Вітчизняної війни, доповнені архівними матеріалами] / Уманський ДПУ імені Павла Тичини, Науково-дослідна лабораторія «Історичне краєзнавство Уманщини»; [редкол.: Т. В. Кузнець, М. М. Рогожа, О. В. Скус [та ін.]; [рец. В. П. Шевчук, В. В. Кривошея, А. Г. Морозов]. – Умань: Жовтий О. О., 2009. – 237 с.

References

1. Vermenych Ya. Istorychna rehionalistyka v Ukraini: sprobа kontseptualnoho analizu. Monohrafiia / Ya. Vermenych. – K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2001. – 231 s.

2. Vermenych Ya. Makro-, mezo-, mikropidkhody v istoriohrafichnomu analizi: kontseptualnyi pliaralizm / Ya. Vermenych // Ukraina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seria: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. – Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2012. – Vyp.10. – S.282–287.

3. Knyha Pamiati Ukrainy. Cherkaska oblast. 5 tom. – Kyiv: Naukova redaktsiia Holovnoi redaktsiinoi kolehii Knyhy Pamiati Ukrainy pry vydavnytstvi «Ukrainska entsyklopediia» imeni M. P. Bazhana, 1996. – 993 s.

4. Muzei istorii Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny. – F.1. Istorii zakladu v period Velykoi Vitchyznianoї viiny. – Op.2. – Spr.38. Spysok uchasnykiv Druhoї svitovoi viiny spivrobotnykiv Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho instytutu im. P. H. Tychny na 15 travnia 1993 r. – 3 ark.

5. Nahorna N. V. Okupatsiinyi rezhym v misti Umani // Cherkashchyna v konteksti istorii Ukrainy: materialy Druhoї naukovokraieznazhchoї konferentsii Cherkashchyny / N. V. Nahorna. – Cherkasy, 2005. – S.128–133.

6. Narys istorii Umanshchyny: (z naidavnishykh chasiv do 60–kh rokiv XX stolittia) [Tekst]: monohrafiia: rek. do druku vchenoiu radioiu Umanskoho DPU imeni Pavla Tychny / S. Yu. Monke, A. I. Petrenko, T. V. Kuznets [ta in.]. – K.: Kyivskiy universytet, 2001. – 265 s.

7. Muzei istorii Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny. – F.1. Istorii zakladu v period Velykoi Vitchyznianoї viiny. – Op.2. – Spr.15. – 2 ark.

8. Tam samo. – Spr.14. – 3 ark.

9. Tam samo. – Spr.18. – 1 ark.

10. Tam samo. – Spr.12. – 2 ark.

11. Umanskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut imeni Pavla Tychny 1930–1990 / [D. I. Baldyniuk, N. M. Brit, H. O. Kazydub, I. E. Kankovskiy, A. O. Karasievych, V. H. Kuz ta in.]. – Uman: Monastyryshe, Raidrukarnia, 1990. – 20 s.

12. Umanshchyna i umantsi v roky Druhoї svitovoi viiny: storinky usnoi istorii [Tekst]: [svidchennia uchasnykiv Velykoi Vitchyznianoї viiny, dopovneni arkhivnymy materialamy] / Umanskiy DPU imeni Pavla Tychny, Naukovo-doslidna laboratorii «Istorychne kraieznavstvo Umanshchyny»; [redkol.: T. V. Kuznets, M. M. Rohozha, O. V. Skus [ta in.]; [rets. V. P. Shevchuk, V. V. Kryvosheia, A. H. Morozov]. – Uman: Zhovtyi O. O., 2009. – 237 s.

Dzhahanova O. I., lecturer of department of history of Ukraine, Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), olenadj_111@ukr.net

Second World War memories of employees in the mirror Uman Teachers Institute

The purpose of this article is to show the reality of daily life, the fate of «little people» during World War II, based on the memoirs of former employees Uman Teachers Institute and interviews with them. Respondents in all ehodocment convey the tragic events of the war and originality, show experienced a sense of horror, mental anguish, longing for a peaceful life, hatred of the occupiers and their desire for revenge.

Keywords: war, memory, memories, biography.

Джаханова Е. И., преподаватель кафедры истории Украины, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), olenadj_111@ukr.net

Вторая мировая война в зеркале воспоминаний сотрудников Уманского учительского института

Цель данной статьи состоит в том, чтобы показать реалии повседневной жизни, судьбу «маленьких людей» в период Второй мировой войны, опираясь на воспоминания бывших сотрудников Уманского учительского института и

интервью с ними. Респонденты в егодокументах передают всю трагичность и неординарность событий войны, демонстрируют пережитые чувства, ужас, душевные мучения, тоску по мирной жизни, ненависть к оккупантам и желание отомстить им.

Ключевые слова: война, память, воспоминания, биография.

* * *

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«ПЛЕЧЕ ВЧЕНОГО – НАДІЙНА ОПОРА СІЛЬСЬКОГО ТРУДАРЯ»: СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В РУКАХ КОЛЕКТИВІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДОБИ «ВІДЛИГИ»

Ілюструються зміни у процесі залучення колективів пединститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.) до сільського господарства. Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило проілюструвати тлумачення викладачами вищих мети сільськогосподарської діяльності освіти; виявити її реальне та бажане змістове наповнення, порівняти можливості в організації аграрної практики, селекції та управлінні колгоспами.

Ключові слова: посвячення, сільське господарство, вища педагогічна школа, десталінізація.

Країна робітників та селян не могла собі дозволити «невиробничі сфери діяльності» з чисто ідеологічних причин. Бути обізнаним із проблема сільського господарства та промисловості ставали обов'язковими завданням кожного свідомого громадянина. Не були виключенням освітяни, яким доводилося у тісному світі науки розширювати власні горизонти до обширів колгоспних ланів. Ми вдалися до аналізу газети «Радянська освіта» за період «відлиги». Це має показати те, яким чином влада «зшивала» сільське господарство з педагогічною освітою, з'ясувати, де ці експерименти дійсно були корисними, а де навіть після значної витрати сил, вся «сільськогосподарська ряднина» розлазилася по швах.

Вища педагогічна школа шукала різні способи прив'язати своїх вихованців до роботи на землі. Одним із найшвидших була організація екскурсій на сільськогосподарські об'єкти. Наприклад, заочники Ніжинського ДПІ у згідно з навчальною програмою 1954 р. мали відвідати екскурсії на дослідно-селекційні станції регіону [1]. Схожа практика була й у жовтні 1953 р. в Осипенківському учительському інституті. Особливе піднесення екскурсійного руху у цьому закладі відбулося після доповіді М. Хрущова з питань сільського господарства. Викладачі вишу розробили цілу низку профільних заходів, родзинкою яких вважали екскурсію до саду вин місцевого радгоспу [2].

Попри свою значимість для сучасників, питання участі студентів в освоєнні цілинних земель було доволі обмежено висвітлене у пресі. Періодика містила лише єдине покликання на це, згадуючи у 1957 р., що у стінах Київського ДПІ багато молоді пишалось значками «За освоєння цілинних земель» [3]. Однак, майбутні педагоги не ставали героями публікацій про потяги цілинників, на відміну від їхніх побратимів з інститутів будівельників, політехнічних вишів або сільськогосподарських закладів. Про життя останніх на цілині «Радянська освіта» подавала

розгорнуті матеріали, у яких місця майбутнім учителям не знаходилися.

Прикметно, що поруч із екскурсійним рухом преса заявила про залучення молоді до організації ботанічних садів. Найперша згадка пресі стосувалася Осипенківського вишу. Його ботанічний сад у 1953 р. заклали на узбережжі Азовського моря, де студенти спроектували альпійські гірки та розбили дендропарк [2]. В кінці 1950-х ботанічні сади уже стають частинкою складної системи підготовки аграрія у вищій педагогічній школі. До неї входили агробіостанції, оранжереї, дослідні ділянки тощо. Наприклад, у 1957 р. у Кременецькому педінституті ця вертикаль була основою для сільськогосподарських звершень. Молодь вишу разом із викладачами збрала 320 т картоплі на агробіостанції, працювала в оранжереї, ботсаду із 250 видами рослин, опікувалася показовою науково-дослідною ділянкою, плекала плодовий сад та селекційний розсадник, а на основі вирощених рослин та культур змогли укомплектувати краєзнавчий музей на 1 тис. експонатів [29]. Цікаво, що про необхідність роботи молоді на подібних агробіостанціях наголошували самі освітяни. Так, у 1961 р. викладачі Уманського ДПП зауважували: «Треба, щоб в кожному педінституті була своя агробіостанція, хіба словесник не повинен знати основи сільськогосподарського виробництва, якщо піде до сільської школи?» [22].

Звичайно, що звернення освіти до аграрної практики породжувало певні проблеми, однією з яких була відсутність матеріально-технічної бази. Хоча періодика лише один раз оприлюднила статтю з реальною критикою того, що мало б бути професійною підготовкою аграрія у педагогічному виші. У грудні 1964 р. викладачі Кременецького педінституту скаржилися на малу кількість годин на дисципліні сільськогосподарського напрямку в курсі підготовки біологів, зауважуючи, що реальні навчальні плани не були забезпечені навіть побіжним ознайомленням із сільським господарством. Іншою проблемою було те, що з вишу пішла велика кількість кваліфікованих викладачів, кандидатів наук і доцентів через зміни навчального плану та нестачу навантаження. Коли ж через рік оголосили новий конкурс на ті ж посади, виявилось, що більшість кваліфікованих спеціалістів просто виїхала з республіки, а до Кременця прийшли нові недосвідчені люди [10].

Періодична преса демонструє, що педагогічні інститути вдавалися до співпраці з технічними навчальними закладами, аби уникнути негараздів. Наприклад, не маючи власних потужностей, учителі-заочники Ворошиловградського ДПП у 1954 р. вивчали наукові основи сільського господарства на базі сусіднього сільськогосподарського інституту [6]. З плином часу ситуація стала вирішуватися інакше. Майбутні педагоги вже не повинні були проситися в стіни інших вишів. Технічні навчальні заклади допомагали колегам з гуманітарних інститутів обладнанням. Так, у 1959 р. Херсонський педінститут співпрацював із сільськогосподарським інститутом імені О. Д. Цюрупі. Його співробітники надали обладнання та найновіші устаткування до лабораторії сільськогосподарських машин. Таким чином у лабораторії педагогічного вишу отримали можливість повноцінно працювати 175 студентів фізмату та природничого факультету, використовуючи машини для вивчення механізованого

землеробства, практикуючи навички органіки, посіву, збирання зернових та силосних культур [7].

Проте, гуманітарна освіта змінювала й саме тлумачення участі молоді у сільськогосподарському житті країни. Педагоги чудово розуміли, що найкраще у них видається організовувати дозвілля колгоспників. Одна з найзначніших частин звітів інститутів до Міністерства освіти стосувалася саме цього виду діяльності. Проте, у пресі нами помічені лише два звернення до такого виду діяльності освітян, які одне від іншого відділяє ціле десятиліття. Перша стосувалася діяльності Полтавського ДПП. У ній повідомляли про те, що виш у 1954 р. шефствував над колгоспом «Зоря комунізму» Диканського району. Ця робота полягала у допомозі семирічці с. Стасі, в обладнанні колгоспного клуб та організації роботи гуртків. А педагогічна бригада викладачки мови Поліни Кикоть шляхом присутності на уроках сільських учителів начебто сприяла покращенню роботи школи [4]. Остання згадка була про схожу діяльність Сумського ДПП у 1964 р. проте, за десятиліття змістове наповнення відчутно змінилося у бік профілізації, відходу від мистецтва організації відпочинку до аграрної майстерності. Це не дивно, бо сум'яни спрямовували діяльність на виконання рішення грудневого пленуму ЦК КПРС про велику хімію. Для цього студенти та викладачі вишу проводили агрохімічні середки для учителів. Вони забезпечували освітян регіонів реактивами, мінеральними добривами та насінням. Педагоги вищої школи вчили своїх шкільних колег, як визначити ступінь забезпечення ґрунтів азотом, калієм та фосфором. А для 50 молодих колгоспників Сумський виш організував курси із складанням іспитів на звання лаборантів-агрохіміків [5].

Іншим місточком, що з'єднував педагогіку з аграрним сектором країни, були щорічні сільськогосподарські практики студентської молоді. Попри їхню завидну періодичність та обов'язковість, вони так само зрідка ставали сюжетами газетних статей. У 1955 р. преса лише дала натяк на те, які форми вона мала приймати на прикладі Київського ДПП. Його вихованці за 20–25 днів колгоспної практики влітку займалися видовою прополкою сортів пшениці на площі 60 га, а також прополкою та прорідженням цукрового буряка на площі 1,5 га [9]. Інше звернення до сільськогосподарської практики пояснене тим, що аграрна наука та політехнізм пускали глибоке коріння у педагогіку доби. Публікація 191954 р. як передовий визначала досвід студентки того ж Київського педагогічного вишу Ганну Постоюк у піонерському таборі Київського мотоциклетного заводу в Ірпіні. Під час педагогічної практики вона водила піонерів на прополку буряків в колгосп Маяковського, навчаючи без агронома азам роботи на землі [8].

Великий масив публікацій стосувався ролі науковця в аграрному поступові країни. Принаймні, у цій сфері освітяни вишів дійсно мали чим пишатися. Тут можна виділити декілька векторів наукової діяльності. Одні займалися впровадженням аграрного змісту в освітній процес загальноосвітньої школи. Наприклад, викладачі Полтавського ДПП пропонували на уроках фізики на прикладі руху в сільськогосподарських машинах та механізмах вивчати тему «Прямолінійний, рівномірний та рівномірно-розмірений рух» у восьмому класі. Закони Ньютона опановувати на роботі зерноочисної машини та молотильних агрегатів, інерцію – на основі очистки

та сортуванні насіння решетом перекидання пультон зерна та перекидання силосної маси універсальними силосорізками [11].

Окрім шкільної теорії, науковці вдавалися до узагальнення й практики учителів у галузі агрономії. Так, М. Сазонов, завідувач кафедри педагогіки Дрогобицького ДПШ у 1956 р. як передову вивчав шкільну ділянку в селі Нагуєвичі Підбузького району Дрогобищини. На 2 га землі (з них 1 га займав плодовий сад та 1 га пришкільна ділянка) діяв гурток юних бджоларів, деревообробна майстерня, розташовувалися столярні та токарні верстати, механічна пилка, був виритий ставок на 0,25 га три м глибиною. Все це було зведене школярами власноруч у 1954 році та мало слугувати прикладом правильної постановки роботи учителя по вихованню світогляду учнів [12].

Інший бік роботи науковців на аграрній ниві були теоретичні науково-популярні лекції. Полтавські освітяни регулярно проводили такі «аграрні тренінги» для власних студентів, аби ті були добре обізнані з рішеннями партії з питань піднесення сільського господарства [27]. Схожа практика була у Мелітопольському вишу, де на лекціях з зоології у 1955 р. одразу за партійними вказівками запровадили широкий курс по вивченню норми годування, оцінки кормів та механізації процесів тваринництва [26]. Уже згодом цей же заклад почне проводити публічні теоретичні конференції. Одна з них буде проходити на матеріалах грудневого пленуму ЦК КПРС 1959 р., де розкривали питання основ біологічних наук і техніки та торкалися питання організації економіки сільськогосподарського виробництва [15].

Прив'язка «сільськогосподарського пробудження» до політичних документів була цілком логічною та передбачуваною. Питання, яким гуманітарії не приділяли достатньо уваги через банальну відсутність інтересу, ставали надважливими в моменти політичних з'їздів. Так, лютневий пленум ЦК КПРС у 1964 р. наголосив на потребі зв'язку сільського господарства з хімією. Через цю подію у багатьох вишах зорганізували лекторії для громадськості. Наприклад, студенти Криворізького педінституту організували науково-популярні вечори «Хімія і сільське господарство» [13].

Однак, назвати подібні заходи дійсною допомогою науки селу важко. Це радше був вихід із глухого кута тим вишам, які не мали можливості хвалитися реальною допомогою аграріям. Ситуація ж вимагала іншого. У пресі 1964 р. як есенція останніх років звучало неоднозначне гасло: «Плече вченого – надійна опора сільського трударя. В цій дружбі запорука того, що всі накреслення партії будуть виконані з честю» [16]. І у цього твердження було міцне підґрунтя. Педагогічна школа почала «оживлювати» свої теоретичні пошуки із середини 1950-х. Тоді більше 30 тис. працівників вишів та інших установ за завданням партії приїхали на роботу до колгоспів. Слід зауважити, що освітяни відігравали позитивну роль на керівних посадах у колгоспах. У «Радянській освіті» був наведений лише один, однак, яскравий приклад такого симбіозу освітянина-керівника та відстаючого колгоспу. Доцент кафедри зоології Мелітопольського педінституту, кандидат сільськогосподарських наук Борис Ігнат'єв був відправлений 1956 р. до колгоспу імені Будьоного Ново-Василівського району Запорізької області. Під його керівництвом вперше у післявоєнні роки колгосп

розраховувався з державою за всі види поставок, ліквідував грошову заборгованість МТС, колгоспникам і державі. За реалізовані овочі, кавуни, хліб та м'ясо новий очільник зміг купити 4 вантажівки, почав будувати кам'яний свинарник, організував допомогу під час ремонтів та будівництва селян, а також забезпечив виплати в 1,5 карб. та 2 кг хліба на трудовень [14].

Уже в кінці «відлиги», у 1963 р., до педагогів звернулися із закликом: «Сільське господарство чекає від вузів не більш висококваліфікованих спеціалістів, а й усе нових і нових рослин, сміливо і широко впроваджувати їх у виробництво» [23]. Проте, робота науковців по виведення нових сортів та видів рослин і так уже була чи не найзначнішим приводом для гордості від взаємодії педагогічних вишів із сільським господарством УРСР була.

Перші статті у пресі ще в 1953 р. повідомляли про те, що викладачі Ніжинського педагогічного інституту передали результати своєї праці по схрещенню і виведенню гібридів посівної люцерни з люцерною клейкою до Інституту біології Білоруської АН. Уже того ж року їхні розробки були введені до виробництва у БРСР та на Курських біолого-дослідницьких станціях [24]. В Осипенківському педінституті гібридизація проявилася у роботі з «королевою полів відлиги». Школи регіону під керівництвом вишівських науковців розширювали посівні площі для 100 сортів кукурудзи [25].

Окрім злакових та бобових, освітяни вправно займалися розведенням та генетичною зміною плодово-овочевих культур. Науковець згаданого вище Ніжинського педінституту К. Клименко провів селекцію абрикос: у 1953 р. близько 4 тис. підщеп було заокуліровано для Північної України та Донбасу разом із морозостійкими сортами винограду та персиків [24]. Доповідь М. Хруцова та Постанова ЦК КПРС «Про дальший розвиток колгоспного ладу» 1958 р. вплинули і на науково-дослідні теми вишів. У Кременецькому педінституті науковці почали розробки, які згодом впровадили у виробничий процес: «Прискорення плодоношення гібридів саджанців яблуні» (Л. Кравченко) та «Підвищення якості листя шовковиці, як корму для тутового шовкопряда» (старший викладач Новицька) [29]. А в 1961 р. агробіостанція Уманського ДПШ активно допомагала колгоспникам у вирощуванні скороспілих помідорів у співпраці з Грибівською науково-дослідною станцією [22].

Окрім виведення нових сортів, науковці вищих педагогічних закладів країни працювали над підвищенням родючості українських ґрунтів. Так, кафедра хімії Львівського ДПШ переймалася хімічним аналізом родючих шарів Івано-Франківського району та Львівської області. Ними ж було вивчено мінеральні поклади західних областей УРСР (зокрема, Прикарпаття). Їхній досвід згодом був рекомендований для підвищення урожаю сільського господарських культур [28]. Схожа практика була й у Мелітопольському педінституті, де доцент А. Комаров розробив методику удобрення черешні на піщаному ґрунті, яка використовувалася у південних областях України [30].

Наостанок згадаємо про найособистіший контакт із землею та сільським господарством – той, що народжувався у освітян у власному світосприйнятті. Його можна відслідкувати по продуктам творчості – віршам та

оповіданням, що побачили світ на сторінках «Радянської освіти». За 12 років «відлиги» 4 твори вихованців педінститутів були пов'язані із сільськогосподарською тематикою. Розглянемо, які емоції народжувала аграрна тема в душах молоді. У травні 1958 р. преса оприлюднила вірш «Я щасливий йду» студента Станіславського педінституту О. Штойка. Головні образи, що виринули з вірша – це безмежність українського хлібного лану, почесна праця землероба та потреба захищати все це від можливого ворога: «Я щасливий йду у безмежжя ланам / І низенько вклонюсь дорідним хлібам. / Ні, все те, що зробив трудовими руками, / Я ніколи й нікому в житті не віддам» [17]. Нажаль, нам достеменно не відомий профіль студента, проте, усі попередні рядки свідчать як мінімум про його сільське минуле, як максимум про його навчання на природничому відділі чи факультеті. Це видно із влучним оперуванням термінами та непрофесійною лексикою, пов'язаними із процесом обробітку землі.

Схожі образи домінували й вірші «Щастя» студента Донецького педінституту Анатолія Коровка у січні 1963 р. Сама назва уже орієнтує читача на розуміння, що сільськогосподарська праця розглядається педагогом як основа особистого благополуччя. Робота на землі прив'язана до таких уособлень радості, як «весна», «сонце», «воля», «диво». Разом із землею оспівується навіть банальний для простих людей гуркіт тракторів: «Лиш весна прилине / На поля України – / Пісня невгамовна / Тракторів луна. / Влітку, мов на диво, / В сонячних розливах / Скільки видно зору / Стигне ярина» [21].

Вірші іншої групи описують захоплення молодого покоління від тваринництва. У червні 1961 р. В. Мордань з Ніжина поділився твором «Кроленята». Децю наївна поезія яскраво показує неприховане захоплення гуманітарія від роботи на фермі: «Сірі, білі ще й пухнаті / Є на фермі кроленята. / Я для них несучу травичку, / З буряків зелену гичку, / Ще й з капusti качани, / Щоб скоріш росли вони» [18]. Його колега Леонід Коваленко з того ж вишу лише підкріплює нас у думці про те, що у цей час побутує певна романтизація колгоспного життя серед молоді. У квітні 1962 р. його вірш «Доярка» пропонує нову ідею ідеальної жінки – трудівниці: «Заплющ очі: ти, кохана, / Ідеш з дійницею в руці. / І тихо зірка полум'яна / Полощеться у молоці» [20]. До речі, навіть власне становлення для автора найголовніше важливе у мікроколективі працівників села, аніж у колективі вищої педагогічної школи: «Це ж мене прості колгоспні люди / Нарекли поетом молодим» [19]. Тож, сільське господарство змінювало не лише навчальні плани педагогічних вишів, а й впливало на ідентифікацію людини себе із соціальними групами та формувало нову систему цінностей.

Список використаних джерел

1. Каменев А. Підсумки літньої сесії // Радянська освіта. – 14 серпня 1954. – №33. – С.2.
2. Портенко В., Юфіт Н., Ляшенко П., Єромицький П. У реорганізованому педвузі // Радянська освіта. – 17 жовтня 1953. – №42. – С.2.
3. Єрмак В. Вище рівень ідейного виховання майбутніх учителів! // Радянська освіта. – 12 січня 1957. – №2. – С.3.
4. Семиволос М. Шефська робота педагогічного інституту // Радянська освіта. – 1 червня 1954. – №23. – С.3.
5. Лещенко В. І педвуз не стоїть на осторонь // Радянська освіта. – 8 квітня 1964. – №29. – С.2.

6. Малишенко С. Учителі одержують вищу освіту // Радянська освіта. – 24 липня 1954. – №30. – С.3.
7. Ревякін Г. Співдружність двох інститутів // Радянська освіта. – 3 жовтня 1959. – №28. – С.4.
8. Єромицький П. Студенти у піонерських таборах // Радянська освіта. – 31 липня 1954. – №31. – С.4.
9. Приходько М. Ознайомлення з агротехнікою буряка // Радянська освіта. – 21 травня 1955. – №21. – С.3.
10. Заїка І. Коефіцієнт віддачі // Радянська освіта. – 16 грудня 1964. – №100. – С.2.
11. Березюк С. Агрофізика та сільськогосподарська техніка на уроках фізики // Радянська освіта. – 8 січня 1955. – №2. – С.4.
12. Сазонов М. Цікаві й корисні діла // Радянська освіта. – 14 липня 1956. – №29. – С.3.
13. Дольчак А. Вивчаємо рішення пленуму // Радянська освіта. – 29 лютого 1964. – №18. – С.3.
14. Алексєєв В. Голова колгоспу // Радянська освіта. – 14 січня 1956. – №3. – С.2.
15. Псьол В. Вивчаємо матеріали грудневого пленуму ЦК КПРС // Радянська освіта. – 23 січня 1960. – №7. – С.1.
16. Плече вченого // Радянська освіта. – 12 лютого 1964. – №13. – С.1.
17. Штойко О. Я щасливий йду // Радянська освіта. – 5 травня 1958. – №18. – С.3.
18. Мордань В. Кроленята // Радянська освіта. – 14 червня 1961. – №47. – С.4.
19. Вірші Леоніда Коваленка // Радянська освіта. – 14 квітня 1962. – №30. – С.4.
20. Коваленко Л. Доярка // Радянська освіта. – 14 квітня 1962. – №30. – С.4.
21. Коровко А. Щастя // Радянська освіта. – 23 січня 1963. – №6. – С.4.
22. Горбач В. Надихає і зобов'язує // Радянська освіта. – 21 січня 1961. – №6. – С.3.
23. Березовський Ф. Землі – богатырську силу // Радянська освіта. – 1 грудня 1963. – №95. – С.1–2.
24. Мулярчук С., Новиков С. Допомога педінституту сільському господарству // Радянська освіта. – 26 грудня 1953. – №52. – С.3.
25. Портенко В. Кукурудза в плані роботи кафедри // Радянська освіта. – 21 травня 1955. – №21. – С.3.
26. Ігнат'єв Б. Природничі кафедри в боротьбі за піднесення тваринництва // Радянська освіта. – 21 травня 1955. – №21. – С.3.
27. Сосін П. Фахова підготовка // Радянська освіта. – 2 липня 1955. – №27. – С.2.
28. Борода Т. Наш внесок // Радянська освіта. – 23 липня 1955. – №30. – С.1.
29. Кравченко Л. Наші зв'язки міцнітимуть // Радянська освіта. – 8 березня 1958. – №10. – С.2.
30. Янковський Б., Лук'янов Л. В ногу з життям // Радянська освіта. – 15 березня 1958. – №11. – С.3.

References

1. Kamenyev A. Pidsumky litn'oyi sesiyyi // Radians'ka osvita. – 14 serpnia 1954. – №33. – S.2.
2. Petrenko V., Yufit N., Lyashenko P., Yarots'kyy P. U reorhanizovanomu pedvuzi // Radians'ka osvita. – 17 zhovtnya 1953. – №42. – S.2.
3. Yermak V. Vyshche riven' ideynoho vykhovannya maybutnikh uchyteliv! // Radians'ka osvita. – 12 sichnya 1957. – №2. – S.3.
4. Semyvolos M. Shefs'ka robota pedahohichnoho instytutu // Radians'ka osvita. – 1 chervnya 1954. – №23. – S.3.
5. Leshchenko V. I pedvuz ne stoyit' na ostoron' // Radians'ka osvita. – 8 kvitnya 1964. – №29. – S.2.
6. Malysenko S. Uchyteli oderzhuyut' vyshchu osvitu // Radians'ka osvita. – 24 lypnya 1954. – №30. – S.3.
7. Revyakin H. Spivdruzhnist' dvokh instytutiv // Radians'ka osvita. – 3 zhovtnya 1959. – №28. – S.4.
8. Yeromyts'kyy P. Studenty u pioners'kykh taborakh // Radians'ka osvita. – 31 lypnya 1954. – №31. – S.4.
9. Prykhod'ko M. Oznayomlennya z ahrotekhnikoyu buryaka // Radians'ka osvita. – 21 travnya 1955. – №21. – S.3.
10. Zayika I. Koeffitsiyent viddachi // Radians'ka osvita. – 16 hrudnya 1964. – №100. – S.2.
11. Berezyuk S. Ahrofizyka ta sil's'kohospodars'ka tekhnika na urokakh fizyky // Radians'ka osvita. – 8 sichnya 1955. – №2. – S.4.

12. Sazonov M. Tsikavi y korysni dila // Radians'ka osvita. – 14 lypnya 1956. – №29. – S.3.
13. Dol'chak A. Vyvchayemo rishennya plenumu // Radians'ka osvita. – 29 lyutoho 1964. – №18. – S.3.
14. Alyeksyejev V. Holova kolhospu // Radians'ka osvita. – 14 sichnya 1956. – №3. – S.2.
15. Ps'ol V. Vyvchayemo materialy hrudnevoho plenumu TSK KPRS // Radians'ka osvita. – 23 sichnya 1960. – №7. – S.1.
16. Pleche vchenoho // Radians'ka osvita. – 12 lyutoho 1964. – №13. – S.1.
17. Shtoyko O. Ya shchaslyvyy ydu // Radians'ka osvita. – 5 travnya 1958. – №18. – S.3.
18. Mordan' V. Krolenyata // Radians'ka osvita. – 14 chervnya 1961. – №47. – S.4.
19. Virshi Leonida Kovalenka // Radians'ka osvita. – 14 kvitnya 1962. – №30. – S.4.
20. Kovalenko L. Doyarka // Radians'ka osvita. – 14 kvitnya 1962. – №30. – S.4.
21. Korovko A. Shchastyta // Radians'ka osvita. – 23 sichnya 1963. – №6. – S.4.
22. Horbach V. Nadykhaye i zobov'yazuye // Radians'ka osvita. – 21 sichnya 1961. – №6. – S.3.
23. Berezovs'kyi F. Zemli – bohатыr's'ku sylu // Radians'ka osvita. – 1 hrudnya 1963. – №95. – S.1–2.
24. Mulyarchuk S., Novykov S. Dopomoha pedinstytutu sil's'komu hospodarstvu // Radians'ka osvita. – 26 hrudnya 1953. – №52. – S.3.
25. Portenko V. Kukurudza v plani roboty kafedry // Radians'ka osvita. – 21 travnya 1955. – №21. – S.3.
26. Ihnat'yev B. Pryrodnychi kafedry v borot'bi za pidnesennya tvarynnytstva // Radians'ka osvita. – 21 travnya 1955. – №21. – S.3.
27. Sosin P. Fakhova pidhotovka // Radians'ka osvita. – 2 lypnya 1955. – №27. – S.2.
28. Boroda T. Nash vnesok // Radians'ka osvita. – 23 lypnya 1955. – №30. – S.1.
29. Kravchenko L. Nashi zv'yazky mitsnitymut' // Radians'ka osvita. – 8 bereznya 1958. – №10. – S.2.
30. Yankovs'kyi B., Luk'yanov L. V nohu z zhyt'tyam // Radians'ka osvita. – 15 bereznya 1958. – №11. – S.3.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

«Shoulder of the scientist is a reliable support of the rural laborers»: agriculture in hands of the educators of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period

The article illustrates the change in involving of the teams of the higher pedagogical institutes of the Ukrainian SSR in the agriculture activities during the period of de-Stalinization (1953–1964 biennium.). Application of content analysis of the pedagogical press allowed to illustrate the interpretation of the purpose of agricultural activities by the teaching faculty of the universities; to discover its real and desired semantic content, comparable opportunities in the organization of agricultural practices, selection and management of collective farms.

Keywords: Every-day life, agriculture, higher pedagogical school, de-Stalinization.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«Плечо ученого – надежная опора сельского труженика»: сельское хозяйство в руках коллективов педагогических вузов Украинской ССР времён «оттепели»

Иллюстрируются изменения в процессе привлечения коллективов пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.) к сельскому хозяйству. Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило проиллюстрировать толкование преподавателями вузов цели сельскохозяйственной деятельности педагогов; выявить ее реальное и желаемое содержательное наполнение, сравнить возможности в организации аграрной практики, селекци и управлени колхозами.

Ключевые слова: повседневность, сельское хозяйство, высшая педагогическая школа, десталинизация.

УДК 93(477)«1965/1966»:329.73:316.647.6

Паска Б. В., аспірант, Інститут історії, політології і міжнародних відносин, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), paskabogdan@i.ua

**ЛУЦЬКИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС
НАД ВАЛЕНТИНОМ МОРОЗОМ
ТА ДМИТРОМ ІВАЩЕНКОМ У 1965–1966 РОКАХ**

Проаналізовано судовий процес у Луцьку над В. Морозом та Д. Іващенко як типовий зразок репресії радянського тоталітарного режиму проти представників українського національного руху у середині 60-х рр. ХХ ст. Висвітлено причини, хід та наслідки судової розправи над волинськими дисидентами на основі детального аналізу архівної кримінальної справи та спогадів учасників подій. Розкрито методи ведення слідства щодо В. Мороза та Д. Іващенко працівниками КДБ, поведінку самих дисидентів під час допитів та судового засідання. Луцький судовий процес досліджується у контексті проведення режимом Л. Брежнєва першої хвилі арештів української інтелігенції. Автор робить висновок, що внаслідок спеоперації КДБ та судового процесу у 1965–1966 рр. було припинено активність луцького та івано-франківського осередків антирадянського руху опору, лідерами яких були Д. Іващенко та В. Мороз.

Ключові слова: В. Мороз, Д. Іващенко, український дисидентський рух, перша хвиля арештів, радянський режим.

Кінець 50-х – перша половина 60-х рр. ХХ ст. ознаменувалися активізацією українського національного руху. Розвінчання «культу особи» Сталіна на ХХ з'їзді КПРС та хрущовська «відлига» створили сприятливі умови для розгортання руху шістдесятників. З'явилося нове покоління інтелігенції, яке прагнуло до демократизації суспільства та дієвого забезпечення національних прав українського народу.

Активне розгортання українського національного руху викликало негативну реакцію зі сторони радянського режиму. Вже в останні роки правління М. Хрущова було розпочато процеси згортання основних елементів «відлиги» та наступу на шістдесятників. Після «палацового перевороту» у жовтні 1964 р., усунення Хрущова та приходу до влади неосталіністів-консерваторів на чолі з Л. Брежнєвим та М. Суслєвим ці процеси набули значно більшого розмаху. Зрештою наступ режиму на діячів дисидентського руху вилився у масштабну спеоперацію КДБ, яка була проведена у серпні – вересні 1965 р. і отримала у вітчизняній історіографії назву «першої хвилі арештів» української інтелігенції. У слідчих ізоляторах опинилося чимало активних учасників українського національного руху – Михайло та Богдан Горині, Іван Гель, Михайло Осадчий, Михайло Масютко, Опанас Заливаха, Євгенія Кузнецова, Святослав Караванський та інші [16, с. 47–48]. У 1966 р. радянська влада організувала ряд судових процесів над дисидентами, більшість із яких було засуджено на різні за тривалістю (від кількох місяців до 6 років) терміни позбавлення волі. Серед заарештованих та пізніше засуджених були Валентин Мороз – історик-викладач, лідер та організатор луцького та івано-франківського осередків дисидентства, а також Дмитро Іващенко – викладач української літератури, один із керівників українського національного руху в Луцьку.

Предметом даного дослідження є причини, хід та результати слідства та суду над В. Морозом та Д. Іващенко у 1965–1966 рр. Щодо історіографії проблеми, то перша хвиля арештів українських дисидентів детально висвітлюється у працях А. Русначенка [22], О. Бажана, В. Данилюка [2], В. Барана, В. Даниленка [3], Є. Захарова [15], Ю. Зайцева [14], О. Обертаса [20]. Відомості